

Владислав Федорович Князєв

Навчально-виховна комунікація викладача та студента в процесі становлення музиканта-виконавця

УДК 37-043.5:78.09

DOI <https://doi.org/10.24195/artstudies.2025-4.2>

Владислав Федорович Князєв
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри музичної україністики
та народно-інструментального мистецтва
Навчально-наукового Інституту мистецтв
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника
ORCID: 0000-0002-6516-5880

Стаття надійшла у редакцію: 28.10.2025

Стаття прийнята: 21.11.2025

Опубліковано: 22.12.2025

Стаття присвячена розкриттю сутності навчально-виховної комунікації між викладачем і студентом у процесі професійного формування музиканта-виконавця. В центрі уваги перебуває взаємодія, яка виходить за межі суто технічного навчання й спрямована на розвиток творчої особистості.

Метою статті є характеристика основних чинників навчально-виховної комунікації викладача та студента під час професійного формування музиканта-виконавця.

Підкреслюється, що педагогічна майстерність викладача не зводиться до передачі знань і навичок, а полягає у створенні атмосфери співтворчості, де здобувач отримує можливість виявити власну індивідуальність, розвинути емоційне та художнє сприйняття музики. Процес навчання в цьому контексті будується на принципах діалогічності, гуманістичної педагогіки, гнучкості та емпатії, що дає змогу формувати самостійне мислення та власну виконавську концепцію.

Особливу роль відіграє інтеграція емоційного, образно-художнього та моторно-рухового компонентів, завдяки чому студент здатен не лише відтворювати музичний твір, але й осмислено переживати його, осягаючи художній світ композитора. Педагогічна діяльність в цьому разі постає як мистецтво, де наставник виступає передусім як партнер, спрямовуючи та стимулюючи творчу активність учня, організовуючи проблемно-пошукові ситуації та спільний інтерпретаційний пошук. Такий підхід забезпечує гармонійний розвиток професійних навичок, художнього смаку, критичного мислення та емоційної чутливості, відкриваючи шлях до формування власної творчої позиції студента. Підкреслюється, що успішність музичної освіти залежить від здатності викладача створювати середовище для самостійного пошуку, емоційного співпереживання й духовного збагачення учня, поєднуючи технічні, естетичні та особистісні аспекти навчання. Таким чином, педагогічна майстерність стає ключем до формування не лише висококваліфікованого виконавця, але й гармонійно розвинутої особистості.

Ключові слова: педагогічна взаємодія, музичне виконавство, інтерпретаційний пошук, емоційна чутливість, творчий діалог, професійне становлення.

Постановка проблеми. Робота викладача в освітньому процесі є системою цілеспрямованого впливу на студентів. Вона має педагогічну та психологічну складові частини. Її результатом стає не лише засвоєння певного обсягу знань, але й набуття необхідних практичних умінь і навичок, що формують професійні якості майбутнього музиканта-виконавця. Водночас педагогічна діяльність має творчий характер і постає як свідоме та цілеспрямоване виконання освітніх завдань, у контексті яких реалізується потенціал самого викладача та його вихованців. Саме тому вдосконалення та пошук нових методів і прийомів навчально-виховної комунікації, що дають змогу досягти оптимальних результатів професійної підготовки, набувають особливої вагомості та актуальності.

Аналіз актуальних досліджень. Питання розвитку виконавської майстерності студентів-музикантів стали предметом наукових розвідок багатьох дослідників, як-от Ю. Бай, В. Білоус, М. Давидов, І. Єргієв, В. Князєв, В. Мурза, А. Семешко, А. Черноіваненко.

Окремі дослідження зосереджені на проблемі становлення інструментально-виконавської майстерності в контексті професійної підготовки

майбутніх вчителів музичного мистецтва. Серед науковців тут слід відзначити Н. Мозгальову, О. Олексюк, Г. Падалку, О. Рудницьку. Їхні роботи розкривають не лише методику опанування музичного інструмента, але й педагогічні засади виховання виконавця, здатного до творчої самореалізації.

Проблематика розвитку виконавських умінь стала предметом ґрунтовного аналізу в працях І. Гринчука, В. Крицького, В. Муцмахера, Т. Юник. Над проблемою педагогічно-виконавської досконалості працювала І. Мостова, а формування музично-педагогічної та музично-виконавської культури стало предметом наукових розвідок В. Мішедченко, С. Деніжної та Н. Згурської.

Разом ці праці формують цілісну науково-методичну основу, що сприяє глибшому розумінню закономірностей професійного становлення музиканта, розкриваючи виконавство як процес не лише технічного, але й духовно-естетичного зростання.

Мета статті полягає в характеристиці основних чинників навчально-виховної комунікації викладача та студента в процесі професійного формування музиканта-виконавця.

Методологія дослідження. Організація дослідження зумовила взаємодію різних методів, що дали можливість отримати глибоку та всебічну інформацію з вибраної проблематики. Для всебічного вивчення питань педагогічної взаємодії викладача та студента в процесі становлення музиканта виконавця були використані такі теоретичні методи: системний аналіз, методичне спостереження, узагальнення наявних даних та формулювання обґрунтованих висновків.

Результати та їх обговорення. Викладацька праця є надзвичайно багатогранною та складною. Її сутність полягає в постійній взаємодії педагога та студента як об'єкта педагогічного впливу. Вона має свою внутрішню структуру та охоплює кілька взаємопов'язаних компонентів. Це об'єкт діяльності, суб'єкт, засоби праці (серед яких можна назвати музичні інструменти, нотні матеріали, різноманітні наочні й дидактичні ресурси), а також систему міжособистісних зв'язків та психологічних взаємин між учасниками навчального процесу.

У науковому дискурсі немає єдиного погляду на визначення сутності й структури професійної майстерності. В нашому розумінні діяльність педагога-музиканта можна окреслити як індивідуально-творчу та оптимально організовану практичну діяльність, спрямовану на досягнення фахових та соціально вагомих результатів. Професійна майстерність тут постає як вищий рівень педагогічної діяльності, що має власну специфіку, творчий характер та зорієнтована на оптимальне поєднання процесу та результату. У викладача музичного навчального закладу ця майстерність відображається через домінування педагогічної складової частини в його роботі, високому розвитку спеціальних умінь і навичок, а також через комплекс особистісних рис, які забезпечують ефективність освітнього впливу.

Особливої ваги педагогічна творчість набуває в умовах індивідуальних занять із фаху або спеціального інструмента. Вона передбачає здатність викладача намагатися зрозуміти учня; визнання рівності психологічних позицій обох сторін, де студент має право на власну думку; відсутність авторитарного домінування педагога; емпатійне сприйняття поглядів учня; гнучкість і готовність до корекції власної позиції.

В контексті вищої музичної освіти педагогічна взаємодія набуває особливого значення, адже вона виступає не просто як форма комунікації, але й як діалогова організація навчального процесу. Викладач і студент тут постають не ізольованими учасниками, а взаємопов'язаними суб'єктами, об'єднаними спільною освітньою стратегією. Такий підхід передбачає не лише розвиток виконавських чи теоретичних компетентностей, але й глибокі зміни в особистісних та діяльнісних характеристиках студента, його мисленні та ціннісних орієнтирах.

Критеріями сформованої культури комунікативної взаємодії в освітньому процесі є конструктивна реакція здобувача на педагогічну дію, злагоженість спільної роботи, виражена емоційно-пізнавальна активність. Важливим показником є створення атмосфери співпраці та пошуково-творчої діяльності, де дотримуються моральних та етичних норм як професійного, так і особистісного спілкування.

В авторитарній педагогіці взаємодія здебільшого відбувається на основі одностороннього домінування викладача. Такий підхід здебільшого перешкоджає виявленню творчого потенціалу учня. Натомість гуманістична педагогіка ґрунтується на спільній, осмисленій та ціннісно зорієнтованій діяльності, яка передбачає творчу співпрацю та створення різноманітних педагогічних ситуацій, спрямованих на розвиток та саморозвиток студента. Така реалізація педагогіки співробітництва потребує від викладача не лише високої кваліфікації, але й здатності до емпатії та культурної вираженості. Вона не зводиться до універсальних методичних схем, оскільки кожен педагог напрацьовує власні індивідуальні стратегії та прийоми, виходячи зі свого досвіду та особистісних орієнтирів.

Процес професійної підготовки музиканта-виконавця неможливий без урахування психологічних та педагогічних особливостей обох учасників цього процесу. Як зазначає В. Білоус, «справжній музикант відрізняється від звичайної людини тим, що музика для нього є його світлом, професійною мовою, життям. У музиці він має достатнє і часто єдине самовизначення» (Білоус, 2009). Саме продуктивна взаємодія творчих індивідуальностей викладача та студента визначає результативність освітнього процесу, оптимізує оволодіння виконавською майстерністю та сприяє особистісній самореалізації.

У сфері цього спілкування важливу роль відіграє педагогічний артистизм. Його вагомість полягає не в самопрезентації чи демонстрації професійної майстерності, а в здатності врахувати реальні можливості та рівень розвитку студента, допомогти перейти від досягнутого рівня до більш високого. В цьому виявляється вагомість «зони найближчого розвитку», яка охоплює простір між тим, що студент може виконати самостійно, і тим, чого він здатен досягти за умови педагогічної підтримки. Саме тут відбувається найбільш ефективна співпраця, що забезпечує поєднання професійного становлення та особистісного зростання майбутнього митця.

В процесі підготовки музиканта-виконавця важливо не обмежуватися лише розвитком технічних навичок чи формуванням художнього образу твору. Головним завданням є створення таких педагогічних умов, за яких здобувач поступово здобуде здатність до самостійної професійної

діяльності та, досягнувши певного фахового рівня, звільниться від прямої залежності від викладача. Саме тому сучасна музична педагогіка потребує методик, які спрямовані на розвиток автономності молодих музикантів, формування їхньої індивідуальної творчої позиції та більш активної участі в спільному навчальному процесі. Ефективність цієї роботи залежить не лише від використання загальноприйнятих форм комунікації, але й від їх постійного коригування.

Специфіка музично-педагогічної діяльності полягає в поєднанні педагогічних і мистецьких засад. Викладання виконавського мистецтва не може існувати без художньо-творчого компонента, що вимагає від викладача вміння не тільки навчати, але й залучати студента до процесу співтворчості. Це передбачає глибоке розуміння внутрішнього світу вихованця, знання його інтересів та особистісних рис.

Музична педагогіка є невіддільною від емоційної сфери. В процесі співпраці формується емоційний контакт, який забезпечується як мовними засобами (порівняннями, асоціаціями, образними характеристиками), так і невербальною комунікацією (мімікою, інтонацією, жестами, пластикою). Найвиразнішим чинником встановлення взаємодії є сама музика, яка за допомогою виражальних засобів впливає на уяву, почуття та художнє мислення студента. Завдання педагога полягає в розвитку здатності вихованця не лише відтворювати, але й осмислювати та емоційно переживати зміст музичного твору.

Особистісно-професійне зростання стає найбільш результативним тоді, коли навчальні завдання максимально наближені до творчих дій, здобувач поступово осягає логіку художньої праці, діє за принципами, що подібні до діяльності професійного митця. В творчому діалозі відбувається передача культурних надбань, що впливає не лише на становлення світогляду майбутнього музиканта, але й на професійне та особистісне збагачення самого педагога. Таким чином, навчальний процес набуває характеру двостороннього розвитку.

Викладач постійно опиняється перед нетиповими завданнями, що визначають складність та непередбачуваність його професії. Часто ці завдання є навіть більш багатовимірними й складними для самого наставника, ніж для учня. Саме ця обставина зумовила появу думки про те, що педагогіка, а особливо музична, є не просто наукою або системою правил, а справжнім мистецтвом, яке вимагає натхнення, інтуїції та креативності.

Фундаментальним у навчанні є створення передумов для формування самостійного мислення студента, що розвивається в трьох взаємопов'язаних напрямках: образно-художньому, музично-звуковому та моторно-руховому. Самостійність мислення музиканта виявляється

передусім у здатності запропонувати власну інтерпретацію твору, віднайти неповторний задум та добрати індивідуальні технічні засоби для його втілення. Розкриття внутрішнього творчого потенціалу, формування особистісної оригінальності є можливими лише за умови, коли навчання ґрунтується на принципах інтерпретації, а не механічного копіювання. «Формування будь-яких виконавських навичок відбувається поетапно, поступово протягом усього навчання і далі, протягом професійної діяльності. В процесі навчання робота над розвитком техніки безпосередньо пов'язана з художніми музичними творами» (Гуральник, 2007).

Однак часто в педагогічній практиці основна увага звертається на зовнішній результат – видовищний публічний виступ, який демонструє технічну вправність учня. В таких випадках педагог схильний запропонувати готову інтерпретацію, фактично позбавляючи студента можливості долучитися до процесу пошуку власних художніх рішень. Однак, як доречно зазначають І. Гармаш та Г. Ніколаєва, «музично-інструментальне виконавство як результат справжньої творчості передбачає уміння створити цікаву, неповторну, виключно індивідуальну інтерпретацію музичного твору» (Гармаш, Ніколаєва, 2015).

Пасивне копіювання готових інтерпретаційних моделей не дасть змоги здобувачу досягнути глибокої поетичності та художньо-образної насиченості музики. Лише в процесі формування власної виконавської концепції виникає справжнє відчуття єдності з музичним твором, і саме цей шлях відповідає покликанню справжнього митця.

Вміння інтерпретувати музичний твір є одним з ключових чинників у системі музичної освіти. Воно забезпечує спадкоємність між початковими та професійними етапами навчання і відкриває широкі горизонти для педагогічної творчості. Саме через глибоке занурення в емоційно-образну тканину композиції відбуваються формування виконавських навичок, реалізація завдань естетичного виховання та розкриття індивідуального потенціалу учня.

Підготовка сучасного музиканта має комплексний, інтегративний характер. Тут інтерпретація виступає як основа навчального процесу, що є базою для більшості фахових дисциплін: від сольного інструментального класу до диригування, вокалу чи концертмейстерської практики. В контексті цих занять студент вчиться осмислювати власний мистецький досвід, пов'язувати його з професійною діяльністю.

Ще на початковій стадії інтерпретаційного пошуку здобувач стикається з двома рівнями інформації – об'єктивною та суб'єктивною. Перша ґрунтується на нотному тексті, знанні історичних та культурних реалій епохи, традиціях виконавської школи, особливостях стилю композитора. Друга

народжується з внутрішнього світу самого виконавця, його асоціацій, емоцій, художніх відчуттів. Однак важливо підкреслити, що навіть найсміливіша інтерпретація не має виходити за межі смислового поля, передбаченого автором. Завдання викладача – допомогти здобувачу відчувати цю рівновагу, скерувати його в напрямку збереження балансу між авторською ідеєю та власною виконавською індивідуальністю.

Навчальний процес, побудований як спільний інтерпретаційний пошук, не повинен зводитись до механічного засвоєння знань чи досягнення певної міри готовності стосовно виконання твору. Його справжньою одиницею виміру стає творча ситуація, яка відкриває студенту простір для розвитку. В такій ситуації виконавець має право на помилку, може висувати власні ідеї інтерпретації, вибирати художньо-виражальні засоби та оцінювати результати своєї роботи. Саме завдяки цим зусиллям формується внутрішня впевненість, розвиваються сила волі та характер.

Викладач у цьому процесі має сприймати учня не як виконавця власних педагогічних установок, а як рівноправного співучасника мистецького пошуку, що поступово здобуває власний голос у виконавській практиці. В такій взаємодії народжується не лише інтерпретація конкретного твору, але й творча особистість музиканта, який здатен осмислено, цілеспрямовано та натхненно формувати свій мистецький світогляд.

Емоційна наповненість цього процесу має принципове значення. Вона дає змогу педагогу та здобувачу розширити власний емоційний досвід, сформувати нові знання і навички. У цьому контексті особливе місце посідає феномен художньої емпатії. Музика, як особлива мова емоцій, має потужний потенціал для розвитку цієї якості, оскільки саме вона здатна актуалізувати тонкі відтінки почуттів.

Осягнення музичного твору завжди відбувається через емоційне переживання, яке є невіддільним від раціонального усвідомлення його змісту. Саме тому в педагогічному процесі емоції виступають не як допоміжний чинник, а як один з головних матеріалів творчості. Емоційне відтворення музики полягає у здатності передати за допомогою інструмента конкретний настрій, зміну емоційних станів або цілісну «емоційну партитуру» твору. Для цього необхідні внутрішня гнучкість виконавця, здатність трансформувати емоції у звук.

В цьому контексті заняття музичним мистецтвом постає як процес моделювання та проживання різних емоційних станів. Завдання виконавця полягає в знаходженні відгуку на художні почуття та ідеї твору. Під час такої художньої емпатії відбувається розвиток чутливості та здатності до тонкого емоційного сприйняття. Завдання викладача полягає

в тому, щоб навчити студента не лише якісно відтворювати нотний текст, але й розуміти та відчувати людину, чий внутрішній світ віддзеркалений у музиці.

Важливою педагогічною метою в цьому процесі є створення простору, де музикант може максимально повно виявити свою індивідуальність, реалізувати власний творчий потенціал. Це не означає зняття відповідальності з викладача – він зобов'язаний пояснити стиль композитора, надати певні інтерпретаційні вказівки, а іноді й продемонструвати зразок виконання. Проте, навіть показуючи, педагог має «чути» й відчувати учня, а не просто нав'язувати готове рішення. Індивідуальна форма занять у цьому сенсі дає багатий простір для ефективної взаємності.

Особистість, яка сама розвивається, здатна розвивати інших. Викладач, що вміє знаходити індивідуальний підхід до кожного студента, застосовує різні методи, творчо видозмінює свою педагогічну стратегію, професійно зростає. Працюючи з різними інтерпретаційними варіантами, шукаючи нових концепцій втілення авторського задуму, він разом зі студентом виходить на нові щаблі мистецького розвитку. Музика стає тією силою, що поєднує педагога, виконавця та твір, створюючи унікальний простір духовної комунікації.

Досвід конструктивної педагогічної взаємодії можна розглядати як цілісний комплекс, що поєднує знання, практичні навички та вміння. Під час занять у класі основного музичного інструмента здобувач отримує багатоплановий досвід, який охоплює особистісно-професійний розвиток, емоційно-емпатійне сприйняття та художньо-комунікативну компетентність. Його практична реалізація передбачає організацію спільного інтерпретаційного пошуку, формування єдиного емоційного та емпатійного простору під час осмислення художньої образності твору, а також розвиток вербального та невербального спілкування між педагогом і учнем. Методи, що сприяють формуванню такого досвіду, включають творчий діалог, ансамблеве виконання, колективні уроки-диспути, бесіди-концерти, а також спеціальні педагогічні прийоми, як-от: створення проблемно-пошукових ситуацій, зіставлення різних інтерпретаційних моделей, розуміння суб'єктної природи інтонацій та змістовності твору, організація творчих завдань і формування рефлексивного середовища.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Педагогічний процес у музичній освіті постає як багатогранна взаємодія, в якій викладач і студент є рівноправними учасниками творчого діалогу. Він поєднує технічні, художньо-естетичні та особистісні аспекти формування музиканта, забезпечуючи не лише вдосконалення інструментально-виконавської майстерності, але

й розвиток індивідуальної творчої позиції та емоційної чутливості. Конструктивна взаємодія реалізується через діалог, спільний інтерпретаційний пошук, творче спілкування й емоційне осягнення музичного твору.

Педагогічна майстерність викладача розуміється як здатність організувати процес, під час якого учень поступово здобуде власний голос у виконавській діяльності, осягне глибину музичного твору та знайде баланс між авторським задумом і особистою інтерпретацією. Ефективність навчання визначається гнучкістю, емпатією та творчою ініціативою обох сторін, що забезпечує не лише професійне зростання, але й всебічний духовний і культурний розвиток майбутнього музиканта-виконавця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус, В. (2009) Психологічні аспекти формування виконавської художньої майстерності. Київ: ДАККіМ. 150 с.
2. Гуральник, Н. (2007) Комплект типових навчальних програм з дисципліни «Основний музичний інструмент – фортепіано» [для студ. вищих навч.

закладів музичної галузі в структурі педагогічної освіти]. Київ: НПУ. 86 с.

3. Гармаш, І., Ніколаєва, Г. (2015) Музично-інструментальне виконавство як художньо-педагогічна проблема. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова*. № 19 (24). С. 15–19. URL: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c45dff3-cd49-4133-9d86-f6acb890e931/content>.

REFERENCES

1. Bilous, V. (2009). *Psykhologichni aspekty formuvannya vykonavskoi khudozhnoi maisternosti*. Kyiv: DAKKiM.
2. Huralnyk, N. (2007). *Komplekt typovykh navchalnykh prohram z dystsypliny "Osnovnyi muzychnyi instrument – fortepiano" [dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv muzychnoi haluzi v strukturi pedahohichnoi osvity]*. Kyiv: NPU.
3. Harmash, I., & Nikolaieva, H. (2015). *Muzychno-instrumentalne vykonavstvo yak khudozhno-pedahohichna problema. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. Drahomanova*, 19 (24), 15–19. Retrieved from <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c45dff3-cd49-4133-9d86-f6acb890e931/content>.

Educational communication between a teacher and a student in the process of professional development of a music performer

Vladyslav Fedorovych Kniaziev
PhD in Art Studies,
Associate Professor at the Department
of Ukrainian Music Studies and Folk
Instruments of the Institute of Arts of the
Vasyl Stefanyk Precarpathian National
University
ORCID: 0000-0002-6516-5880

The article reveals the essence of educational communication between a teacher and a student in the process of professional development of a music performer. It focuses on the interaction that goes beyond technical teaching itself and is aimed at the development of a creative artistic personality.

The aim of the article is to identify and describe the key factors of educational communication between a teacher and a student in the process of professional development of a musician. The author emphasizes that a teacher's pedagogic proficiency is not limited to the transmission of knowledge and skills but lies in the establishment of an atmosphere of co-creation where a student can bring out his/her own individuality, develop emotional and artistic perception of music. In this context, the process of teaching is based on the principles of dialogue, humanistic pedagogy, flexibility and empathy, which enables the development of independent thinking and of a student's own performance conception.

Special importance is attributed to the integration of the emotional, the figurative and the motoric component, which helps a student not just to reproduce a piece of music but to mindfully experience it, being plunged in the composer's world. In this case, pedagogic activity becomes an art where a teacher is, first of all, a partner that directs and stimulates a student's artistic activity, organizes problem-solving situations and a joint interpretational search. Such an approach ensures harmonious development of professional skills, artistic taste, critical thinking and emotional sensibility and paves the way to the formation of a student's own creative artistic position. The author emphasizes that the success of music education depends on a teacher's ability to create an environment for independent search, emotional co-experience and spiritual enrichment of a student by combining technical, aesthetic and personality-related aspects of teaching. Thus, pedagogic proficiency becomes the key to the development of not only a highly qualified music performer but a harmoniously developed personality.

Keywords: pedagogic interaction, music performance, interpretational search, emotional sensibility, creative dialogue, professional development.